GAZET'A TRANSILVANIEI.

Gazet'a ese de 2 ori: Joi'a si Dumineca, Fói'a, candu concedu ajutóriale. — Pretiulu: pe 1 anu 10 fl., pe $^1/_4$ 3 fl. v. a. Tieri esterne 12 fl. v. a. pe unu anu séu $2^1/_2$ galbini mon. sunatória.

Anulu XXXVIII.

Se prenumera la postele c. si r., si pe la DD. corespondenti. — Pentru serie 6 cr. Tace'a timbrala a 30 cr. de fiecare publicare.

Nr. 45. **Brasiovu 4 Iuliu 22 Iuniu** **1875.**

Autonomi'a si sinodalitatea in Ungari'a si Transilvani'a.

(Capetu.)

„Déca episcopatulu romano-catholicu din Ungari'a insiste asia de multu pentru organisarea bisericii pe base mai democratice, de unde vine, ca dela 1871 incóce nu mai facù nici-unu pasu insainte?"

Acésta intrebare este la loculu seu; noi inse nu suntemu pe atata informati despre ea, in catu se cutediamu a da la loculu acesta unu respunsu indestulitoriu. Atata inse póte judecá ori-cine, ca amicii autonomiei democratice voru fi avendu adversari obstinati, éra intre acestia va fi standu in linî'a prima de batalia acea partita, care si-a propusu a midiuloci secularisarea averiloru bisericesci de ori-ce natura. Acesti adversari vedu prea bine, ca déca ar' apucá poporulu catholicu se iè acelea averi in apararea si relative in administrarea sa prin representanti alesi, atunci spoliatiunea ar' intempiná greutati nesasemenatu mai mari, in catu ea ar' poté dá ocasiune chiaru si la mesuri extreme, fiorése. Preste acésta semena multu, ca voru fi decurgùndu negotiatiuni misteriése cu Vien'a si cu Rom'a. Mai adaugemu, ca se astépta ajungerea in capulu mesei a partitei lui Sennyey, care astadi e mica la numeru, e inse compacta, impunetória, in catu mane poimane póte se crésca la maioritate respectabila. In fine resistenti'a determinata a clerului si poporului greco-catholicu de a-si sacrificá autonomi'a sa in favórea autonomiei rom. catholice si protestele sale repetite de cinci ani incóce, au trebuitu se fia luate in seriosu prin tóte cercurile superiori competente. Postulatele romaniloru nu suntu satisfacute, déra suntu luate in considerätiune de apróp e.

Una alta intrebare ne-ar' poté interessá si mai multu, éra acea este, ca de ce romano-catholicii ungureni se oppunu cu atata cerbicia la consolidarea autonomiei democratice in beseric'a gr. catholica romanésca. Acélea respunsulu este usioru, elu e cu ochi cu sprincene. Ungurenii, fia de ori-ce partita, se oppunu la independenti'a si autonomi'a bisericei gr. catholice inainte de tóte din acea causa, ca acésta beserica si tóta organisatiunea ei este recunoscuta, proclamata si sanctionata prin acte publice solemne imperatesci si pontificali de beserica nationale romanésca, precum se va vedé curatu din cele ce se voru mai publicá in seri'a acestoru conversatiuni. Acestu caracteru nationale alu bisericei Valachiloru séu Oláh Natio dupa legile Approbatali si dupa compilatele Transilvaniei le stà in gùtu la toti, cati nu voru se audia de Natiune romanésca (Natio valachica) si de poporu romanescu (Populus valachicus). Totu din acésta causa „Reform" si tóte celelalte diaria descriu si comentédia de nenumerate-ori „errórea politica neertata comissa de ministrulu br. Óttves atunci, candu a indemnatu pe monarchu, cá se accórde si separarea bisericei romanesci orthodoxe nationale, de cea serbésca nationale." Ei, dieu, déra br. Óttves promissese inca din an. 1848 amicului seu Andreiu Siagun'a, pe atunci episcopu, pe parol'a de cavaleru si amicu, ca indata-ce se voru compune turburarile, densulu cá ministru de culte ce erá si pe atunci, li va midiuloci restaurarea vechiei metropolii in Transilvani'a. Scopulu care nu s'a potutu ajunge nici in epoc'a revolutiunei si nici in periodulu absolutismului, s'au ajunsu sub systhem'a lui Schmerling cea multu defaimata de catra toti naucii si scurtu-vedietorii.

Imperatulu acordase acea restaurare inca pre candu Transilvani'a mai erá representata in senatulu imperiale; asia dupa infiintiarea systhemei dualistice lui Óttves nu-i remase alt'a, decatu se-si implinésca si parol'a data, se faca si pe voi'a monarchului. Metropoli'a greco-catholica se infiintiase si emancipárea ei de sub Strigoniu se consummase inca sub absolutismu.

Historiór'a publicata de „Federatiunea" in nr. 42 din 8/20 Iuniu despre respunsulu ce a datu fericitulu metropolitu Alexandru referentelui Simor: „Multiamescu Tatalui santu, ca nu dta erai archiepiscopu primate alu Ungariei, pre candu s'a restauratu metropoli'a de Alba-Iulia et Fagarasiu, este authentica, ba ea s'a repetitu si de atunci incóce la cateva ocasiuni.

Archiepiscopulu Scitovszky s'a invoitu in an. 1850, fara a face mari dificultati, la restaurarea metropoliei si archidiecesei susu numite, cumu si la fundarea celoru dóue episcopii, din 99 de causa. Las' ca bietulu Scitovszky erá slavacu bunu la anima, cá mai multi alti slavaci, déra de ar' fi fostu pe atunci primate chiaru celu de acuma si Trefort ministru alu cultelorù, éra episcopi totu atati individi esiti din scol'a lui Kossuth, ei toti s'ar' fi invoitu de sila prea bucurosi. Precum afiase Scitovszky, asia ar' fi afiatu si ei de exemplu unele cà aceste:

In demanetî'a epocalei adunari nationale din 15/3 Maiu 1848, junimea si poporulu incepusera a cere in gur'a mare, cá s. liturgia se fia celebrata in cathedral'a din Blasiu de 12 preoti, cate $^1/_2$ din fia-care parte, „ca acuma nu mai suntu uniti si neuniti." In fine Simeonu Barnutiu ii molcomi, dicundu-le: „Lassati pe mai tardiu, ca inca nu a venitu tempulu; mai antaiu se ne desrobimu poporulu si pe noi." Déra ómeni din poporu ii respunsera cu rara naivitate: „Da de ce se nu slujésca cu vladici cu totu, ca popii slujescu la masiu si la morti impreuna, potu sluji si aici, ca nu li o fi nimicu."

In punctu 2 din cele 16 puncte ale acelei-asi adunari din 1848 se cerù si restaurarea metropoliei, déra nu s'a disu, pentru care confesiune; s'a presupusu, ca pe venitoriu va fi numai una.

In petitiunea de dato Olmütz 25 Februariu 1849 substernuta noulei imperatu, se cere la p. 3 lit. c) érasi numai „unu archiepiscopu independente pentru tóta natiunea romanésca." Acea petitiune a fostu subscrisa de episcopulu Andreiu Siaguna si de alti 12 deputati, intre cari 8 neuniti si 4 uniti.

Dupa pacificare, adeca cam dela Octobre 1849 inainte, protopopulu Maximu din tiér'a Hatiegului incepuse a converti barbatese pe gr. catholici la orthodoxia, séu cum se exprimá poporulu pe atunci fórte curiosu, „pe cei vechi la cei noi." In acele-asi dile unulu dintre cei mai de frunte protopopi gr. catholici, care se mai afla in viétia, tramise la „Gazeta" unu articlu, in carele propunea, cá pe temeiulu unui prea inaltu rescriptu din an. 1798, datu la supplic'a clerului neunitu de catra imperatulu Francisc, se se conchiame la Alba-Iulia unu sinodu mare compusu din uniti si neuniti, in care se se decida unirea totororu romaniloru din Transilvani'a sub unu singuru capu besericesc u asia, in catu de cele patru puncte se nu mai fia vorba, déra nici de hostilitate in contra catholicismului *).

Decesea Fagarasiului in a. 1849 erá vedurita in acelu sensu, ca bietulu episcopu Ioanu cadiutu cu totulu in desgratia si obiectu alu vindictei multora, -si asteptá in Clusiu destituirea si exilarea, ceea ce l'a si ajunsu.

Ve mai trebuescu inca si alte cause de spaima si terróre ce a coprinsu pe episcopatulu unguresc u la vederea acestoru simptome ale destramarei bisericei gr. catholice? Se ve mai spunemu inca numai una: Petrecerea rusiloru in tiéra, cercetarea prin trensii a besericeloru romanesci, fara cá se le póta distinge dupa ritu de unite si neunite, bagase in bóla nu numai pe catholici, déra si pe acatholici.

Celelalte cause, care au moderatu pofi'a loru de a ne dominá, se remana pentru istoria, ca prea ni se lungesce conversatiunea, séu — se vi le mai spuna si altii, intre cari chiaru si Ludov. Kossuth cu emigratii sei.

Acuma ce se faca episcopii romano-catholici? In fug'a mare conferentia la Vien'a si la Presburgu. Una din cestiunile cele mai importante erá la ordinea dilei sórtea Blasiului. „Dati-le tóte cate ceru, numai neuniti se nu se faca, se nu cada in braciale Russiei, ca e vai de noi. Se-si aléga iute episcopu; se-si restaure metropoli'a; se le mai damu episcopi si cati canonici voru vré, se-i dotamu bisniioru."

Écca, asia se esplica si encicli'a primatelui Scitovszky de dato Strigoniu die 15 Iulii 1850/1308 adressata catra clerulu unitu din Transilvani'a. Din aceste ar' poté cunósce si emin. sa primatele Simor, ca predecessoriulu seu a trebuitu se renuntie chiaru si fara voi'a sa la dominatiunea usurpata, si ca eminenti'a sa inca va fi necessitata a renuntiá la orice incercari de subjugare nóua, ca nu mai merge cumu au mersu odiniora, inainte cu 170 de ani, in dilele lui Colonich.

Nici-unu dreptu nu s'a recunoscutu nici acordatu poporului romanescu de buna voia, ci tóte s'au castigatu numai prin forti'a impregiurariloru, in urmarea mai multoru conjuncturi fatali. De aceste impregiurari au cumpanitu si in conferenti'a, despre care se luase protocollu in 18 Novembre 1850 subscrisu de primatele Scitovszky, de ministrulu Alexandru Bach, episcopulu Vas. Erdeli, ministrulu c. Leo Thun, Edvard Bach cá comissariu imperatescu din partea Transilvaniei si consiliariulu de sectiune Privitzer. In acésta s'a decisu mai antaiu restaurarea metropoliei, inse sub nume de greco-catholica, si infiintiarea de dóue episcopii greco-catholice nóue. Dupa cativa ani le parea reu, ca s'au datu tóte acestea, déra erá prea tardiu **).

---

*) Acelu sinodu comunu dela 1798 destinatu a se conchiamá la Alba-Iulia, erá se aiba unu presipiu fórte curiosu, adeca: pe generariulu comandante imperatescu dela Sibiiu, care pe atunci erá comitele Iosifu Mitrowsky. Déra calvinii s'au pusu din respoteri, cá sinodulu acela se se sparga inainte de a se aduná: déra si episcopulu Bobu pusese una conditiune absurda, care a ingreunatu lucrulu.

**) Este memorabile respunsulu datu de c. Leo Thun metropolitului Alexandru Siulutiu inainte de bellulu din 1859 in Vien'a: „Nu este acî vorb'a cá se faci mai multi greco-catholici, ca-ci avemu de ajunsu; suntu tocma bine impartiti, diumetate

Se fia bine sciutu, ca totu pe atunci se promitea in Vien'a si episcopului Andreiu Siaguna munti de auru, numai se se rupa óresi-cum de catra deputatiunea nationale; -lu si incarcara apoi mereu cu decoratiuni, titluri, rangari, cumu nu s'a mai vediutu la unu altu episcopu romanescu in acestu imperiu; tóte acestea inse erá considerate totu-odata si cá desdaunare pentru metropolia, la care ori-candu o mai ceré, i-se respundea in tonu amicabile „Etwas später, nachträlich, wird schon geschehen etc." Déra episcopulu Andreiu nu erá omulu, de care séu nemtii séu ungurenii se-si pota mantui urechi'a cu un'a cu dóue. L'au insielatu de multe-ori, déra apoi si densulu a sciutu se le jóce fest'a la momentu bine venitu. A scapatu pentru atunci metropoli'a din mana, déra nu pentru totu-deauna, ca-ci in fine veni érasi tempulu, in care curtea imperiale si chiaru imperiulu avù de nou trebuintia si de voturile, si de bracíale romaniloru, de voturi in a. 1863—4, de bracia-le loru in 1859 si 1866.

Luptele intestine nu se terminara cu atata. Dupace vediura, ca existenti'a besericei gr. catholice este óresicumu asecurata pentru diumetate populatiunea romanésca, archierelii r. catholici trecura iute din defensiva in ofensiva, si in cointielegere cu regimulu poruncira lui Alexandru si celorualti episcopi gr. catholici, cá se-si intenda propagand'a loru catu se póte mai departe, chiaru si preste Carpati, in tierile romanesci, de care inse apoi mai tardiu se spaimantara totu ei, candu li se observà din alte parti, cá acésta ar' semnificá Dacoromania. Acesta inse este unulu din episódele cele mai importante ale tragediei nóstre nationale si religióse dintre anii 1850 si 1875, care cere studiu indelungu si comunicarea mai multoru documente. Va veni tempulu si la acestea; deci asta-data ne marginimu la mai pucine.

Acela, cari se oppunu la consolidarea independentiei besericei gr. catholice romanesci nu cunoscu de locu nici aspiratiunile spre libertate religiósa, nici poterea de viétia a elementului romanescu, nici caracterulu acestui poporu, nici nu voru se audia, ca déca romanii inainte cu 175 de ani s'au unitu cu beseric'a cea mare a Romei, ei au cugetatu din capulu locului a se uní **numai cu acesa immediatu, in interessulu loru de civilisatiune si de nationalitate**, éra nici-decumu si nici-odata cu alta beserica de alta nationalitate. De situmentrea „dacii acestia" au invetiatu se mérga la Rom'a, nu numai pe la Vien'a cá odinióra, ci si pe la Parisu, si inca neasemenatu mai multi decatu pe la Vien'a.

Intr'acesa ungurenii ar' face fórte bine, déca ar' respectá incai acele legi cevasi mai liberali, pe care fusera necessitati ale decretá ei insii de rusinea lumei civilisate; éra intre acele numeramu noi: art. IX despre beseric'a resariténa; art. XXXIX despre archiepiscopi'a si episcopiile greco-catholice romanesci; art. LIII despre relatiunile diverseloru confessiuni religióse intre senesi. Nu suntu nici aceste ceva legi de modellu; déra asia cum suntu, incai se invetie a le respectá. Patere legem quam tu ipse fecisti.

Potestatea statului si a besericei inca nu este delimitata de ajunsu nicairi in Europ'a, éra in tierile corónei ungaresci mai pucinu cá ori-unde, éra anume astadi confusiunea este si pe acestu terrenu la culme. Mai existu legile vechi religionarie séu nu? Ce mai semnifica Placetum regium? Ce a mai remasu din concordatu? Cumu intielegu ministrii ungaresci §-lu din urma alu art. LIII?

De ací incolo la proiectulu de autonomia alu ungureniloru vomu lasá cá se vorbésca in loculu nostru unulu dintre cei mai buni canonisti ai besericei gr. catholice romanesci, care a sciutu se demasce sofismele comisiunei de 27 a congressului r. catholicu, coprinse in relatiunea sa din 27 Martiu 1871, scarmanata si in conferenti'a romaniloru gr. catholici din Aprile alu aceluiasi anu la Alba-Iulia.

B.

---

† M. Sa imper. r. **Ferdinandu V.** repausá in 29 Iuniu in Praga, unde petrecea de candu abdise de tronu in 2 Decembre 1848. Nascutu era in 19 Aprile 1793.

Imperatorulu si regele nostru **Francisciu Iosifu** a primitu pe imper. Russiei la Eger in Boemia, in 28 Iuniu, imbracisianduse monarchii si sarutanduse de repetite ori si fórte cordialela Bodenbachu ospetara, de unde Tiarulu plecà la Dresd'a.

Bal'a de Crisiu in diu'a de Vertolomeiu.

Audiat occasus, quidquid dicemus ab orte.

Scimu, cumca pentru francesi diu'a de Vertolomeiu (alu loru) este una di de mare insemnatate, acést'a face epoca in istori'a loru, pre candu la noi e un'a simpla serbatóre, carea póte, ca nece ar' pomeniо ómenii nostri, de cumva nu ar' pastra-o in si credenti'a, ca: „din diu'a lui Vertolomeiu séca radecin'a la granu si astfeliu incéta de a mai cresce," atat'a e totulu. Inse se dau casuri si mai cu séma in tempurile nóstre, candu póte se-o tienemu in memoria si noi, chiaru, cum ne aducemu aminte de diu'a lui Faoru 28 a. 17.., si inca nu numai diu'a acést'a, ci fia-care di, pentru-ca mai in fia-care ni se arunca cate una cursa, ni se pune cate unu petecu din partea domniloru dilei, ce tóte le croiescu numai pe cont'a si in detrimentulu natiunei romane.

Diu'a de Vertolomeiu a acestui anu pentru locuitorii de aici este una di insemnata, de órace in ajunulu acestei dile ne trediramu — cá nece unadata, dela lupt'a pentru libertate, — ce astadi nu o avemu — cu judele opidanu si unu juratu langa densulu, ca ambla din casa in casa, facundu cunoscutu ómeniloru, cá se se pregatésca la primirea ostasiloru. Cine i-a cerutu? cu a cui scire si pentru ce se tramitu? déca l'ai intrebatu, nu ti-a sciutu respunde cu atatu mai pucinu superiorulu lui. —

Unulu fia-care se intrebá, ca **óre ce va se fia** si ce va se insemne acést'a? Rele semne. Ast'a e mai multu decatu, ca „mirósa a revolutiune" dupa capetele cele góle si dupa ómenii cei lipsiti de tota simtiulu omenescu.

Cantà tu Europa civilisata la poporulu, ce dela anulu 889 se afla in midiuloculu teu si care pana astadi inca n'a ajunsu la acelu stadiu alu civilisatiunei, cá se scia respectá dreptulu si libertatea acelui poporu, pre a carui nume astadi s'a inaltiatu. Acesti ómeni la cea mai mica suflare de ventu se prefacu a crede, ca se incepe una mare furtuna si -i va resturná din positi'a inalta. Dér' déca n'au rusine si conscientia umana, nu se téma de nime cu atatu mai pucinu de poporulu celu necajitu sarandanu. Nu se téma nece domnii de pamentu, carora abia le mai licuresce nicica cenusia in vétra. Rusine de lume se-i fia acelui'a, ce le-a tramisu armata sub masca, ca aici ar' fi amenintiata securitatea personala si a averei celoru cu siepte pruni in gradina, ca-ci abia au de a se nutri ei de pre una di pre alta, necum se-i mai cada cuiv'a lacomi'a la averea loru.

Cu tóte, ca se dice, ca acest'a ar' fi scopulu emiterei batalionului de astadi aici, totusi nu-mi vine a crede, nu, pentru-ca: „ex cantu cognoscitur paser bubo," ci mai vertosu credu ce sciu positivu, ca suntemu in ajunulu alegeriloru, si asia acela ce ca orce pretiu voiescu se triumfeze, n'au aflatu altu midiulocu mai bunu dupa multele incercari, decatu acést'a, cá aducundu poterea armata se insufle frica in poporu, cá se voteze in partea loru, facundu apoi din acestu comitatu romanescu ceea, ce voiescu tiranii nostri cei mici de a casa si cei mari de colo de susu.

Dupa cum e cunoscutu, in acestu comitatu poporulu si-a avutu deputatii sei romani, si astadi dupa cum vedemu facia de cei doi candidati a-i poporului voru a pasi si alti doi maghiari, si unulu ce locuesce de presentu aici provedutu cu potere mare, si altulu din lumea mare cu numele Cucuveic'a dela Clusiu, Moldovàn G., invitata prin telegramu, cugetandu ungurasii nostrii, ca in modulu acest'a, cu cestu din urma voru hebuci pe poporu si nu va sci se faca deosebire intre Cucuveic'a dela Clusiu si intre alta illustra persóna tota cu nume Moldovanu, si asia votandu poporulu pentru Moldovanu se voru tredi cu una Cucuveica. Altumentrea, dupa cumu sum informatu, dela cestu din urma, s'a primitu respunsulu bine nimeritu: „Nu me mestecu in tarìtia, ca me voru mancá porcii," si dupa acesa provocara Cucuveic'a a pasí cá contra candidatu in cerculu Bradului si nu fora resultatu, ca-ce le-a succesu de minune, parata fiendu Cucuveic'a la tóte.

Ascuteti viersulu si-ti intocmesce pensele, apoi pléca aici la noi, unde ti-se facu mari pregatiri. Tóte buhele, cá pre Cucuveica ce esti, te voru intempiná.

Inca ceva frumosu si demnu de domnii nostri. In diu'a de 23 Iuniu a. c. desu de demanétia, candu abia incepura paserile a cantá, de una-data, ce vedemu pre strada? 24 persecutori calari, toti bine intrarmati plecandu catra Ocisioru (una comuna mica in acestu comitatu), cá se ajute la doi, ce aruncasera pétr'a in fontana si se temea, ca nu o voru poté scóte. Acesti doi fiendu esmisi in numit'a comuna pentru segregare, unde nescienduse intielege cu poporulu, au si inceputu alu injurá pre acest'a si cá se-si immultiésca diurnele si se detraga caracterului si numelui de romanu, cá incarnati ce suntu, au cerutu brachiulu, dicundu, ca loru li frica, se se mai incerce a intrá in acea comuna. Au esitu in faci'a locului cu brachiulu, inse nice unu sufletu de omu se se fia opusu, má comisariulu de securitate, care inca e unguru cá si cei doi officiali, trebui se rosiésca, candu audí dela ómeni, ca cei esmisi pentru segregare nu s'au potutu intielege ou ei, dér' inse a injurá si calumniá atatu ungaresce catu si romanesce sciura de minune.

Trebui se rosiésca atunci, candu vediù, ca doi ómeni nepriceputi pórta pre o corporatiune pre la icóne. De ací se vede, catu de bine se potu efeptuí atari comissiuni prin ómeni ce nu pricepu limb'a poporului.

Fia inse, cumva va fi, destulu atat'a, ca e tare reu si rele semne, candu si pre celu mai incapatinatu trebue se-lu asculti.

Deci faca ce le place, pana inca au tempu, ca déca unu Pescariu nu i-a potutu invetiá si n'a fostu in stare sei lumineze, cu atatu mai pucinu i va poté romano-fagulu ce ne indrépta la Bucuresci, cá si candu acestu pamentu ar' fi fostu castigatu si aparatu in contra atatoru locuste prin braciale nomadico-achitice.

Dechiaratiunea numitei comune, cu respectu la stergerea patei pusa pre numele seu fora causa, precum si intrebarea facuta la ministru, ca cine ar' fi cerutu militia si ar' fi facutu atari denunciari false, ce resultatu voru avé inca nu se scie.

Titus.

Clusiu, 24 Iuniu 1875.

(Capetu.)

Anume intr'o buna diua amentitulu nume M. G. intr'o epistola deschisa ataca pre aduncu stimatulu professoriu de limb'a si literatur'a romana de la Universitatea d'aici, provocandulu se dechiare déca Dsa scrie „Gazetei Transilvane" corespondintiele d'aici? — Si unu barbatu cá Dlu professoriu, crediendu dora curateloru intentiuni, se demitte, ceea ce neci de catu n'am asceptatu si neci n'am presupusu, a respunde acelui pamfletistu, ce e drepta, cu tota demnitatea. Pamfletistulu sperandu a aré pre D. professoriu in cursa numai de catu fabrica replic'a afirmandu cu positivitate ca Dlu professoriu scrie corespondintiele, fiindu cá acest'a o scie si diu **informatiunea** sa autentica.

D. professoriu respunse inc'odata cu deplina demnitate si cu mesur'a cum merita unu romanu ca M. G., care are rar'a onóre si glori'a d'a jocá pre facia rolulu unui spionu de soiulu celu mai depravatu, ceea ce se vede limpede din respunsurile Dlui professoriu, care apoi cu aceste reflessiuni o rupse cu pamfletistulu, ciuntandui speranti'a d'a mai avé onore a poté vorbí cu elu.

Agintele provocatoriu M. G. in alu treilea pamfletu, in reutatea sufletului seu, trecù apoi la murdarii demne de pen'a lui, denunciandu pre D. professoriu, ca lucra **sub manteau'a tenerimei romane d'aici.** — La aceste, respunsu n'a capetatu si nu credu se capete. —

Acum'a inse vine rondulu meu, a spune sumtiatoriloru, nu inse unui M. G., cá nu Dlu professoriu a scrisu si scrie corespondintiele d'aici

---

uniti si diumetate neuniti. Vorb'a este, ca Prea s. ta nu scii se domini, se tieni in frenu strinsu pe clerulu teu."

la „Gaz. Transilv." ceea ce negresitu si on. Redact. a „Gaz. Transilv." pote si trebue se atestedie.*) Éra io correspondintele d'aici alu „Gaz. Transilv." pre basea celoru premisse in semnu de d'osebita atentiune si recunoscientia pentru sierbitiele facute am onore a dechiará pre scurtu: cá Moldovánu Gergely, colaboratoriu internu alu diuariului de aici „Magyar Polgar" **care a mintitu in publicu** contra d-lui professoriu Dr. Gregoriu Silasi, este unu fabricatoriu de minciune inferne, prin urmare unu malitiosu calumniatoriu depravatu si va remané pana atuncia, pana candu nu va spune si numí mandrulu isvoru din care a primitu informatiunea autentica, pentru cá se ni potemu trage socoteal'a si cu acelu autenticu informatoriu.

Alta satisfactiune nu doresco si nu primescu de la unu omu ca M. G.

Éra insult'a aruncata in faci'a tenerimei romane dela Universitatea d'aici, acesti-a, prin mine o respingu cu totu dispretiulu in capulu clandestinului si scornitoriu degeneratu.

Acum'a placa lui M. G. pute acestu testimoniu de cualificatiune in palaria, mérga la Dobritienu si recomende-se, cá i v'a face nespusu sierbitiu. Candu i va fi lipsa inca, i potemu slugari pre alesu nu mai vrednicu se fia." —

On. publicu cetitoriu, rogu, se me erte pentru cá i-am rapitu tempulu pretiosu printr'o astfelu de scriere, inse facia d'unu omu reutatiosu, care, te miri din ce intentiuni propaga imoralitatea imprasciendu publice la minciune contra omeniloru onesti, de locu nu poti portá alta limba, si elu nu merita alta tractare.

In fine inca vre-o duóe cuvinte serióse anumitiloru interessati. Daca nutriti pre M. G. pentru cá se faca sierbitiu folositoriu natiunii maghiare, apoi se sciti, cá v'ati insielatu amaru in elu si in metod'a lui. Éra déca lu-hraniti intr'adinsu cu scopu, cá prin elu se ve amagiti voi pre voi, seau chiaru se batjocuriti si calumniati totu ce este romanescu, apoi fia vi de bine.

Voi sciti ale vostre, noi ale nostre; detori nu ni vomu remané.

La revedere!

Corespondintele.

Programulu

candidatului de deputatu nationale din Aradu

Georgiu Dogariu. (Vedi nr. tr.)

Concetatiani!

Este pentru prim'a óra, candu romanii alegatori din cetatea libera regésca Aradu, apartienetori la marele partitu politicu romanu, s'au constitutu in clubu romanu, **separatu** de cetalalti alegatori de alte nationalitati si principii, — si a acceptatu ide'a, cá si din siuulu loru se puna unu candidatu de deputatu pentru camer'a legiuitória din Ungari'a.

Si cuventulu trupu s'a facutu! M'ati onoratu pre mine cu acést'a candidatura. Sciu, ca nu person'a mea cea neinsemnata a decisu. Si tocmai ast'a e ce me imbucura.

Me imbucura, ca vedu pre concetatianii mei romani de aici **desceptati** intru a dá semne de viétia despre esistinti'a loru cá atari, — cá se nu mai póta dice lumea despre ei, ca „suntu fora capu si fora anima; poti trage din ei pre unulu in cóce, pre altulu in colo, precum -ti place."

Ma eu credu, ca acést'a desceptare trebue se imbucure si pre confratii nostri de aici de alte nationalitati.

— Au nu i este scarba omului, candu vecinulu seu, fia acel'a de ori ce nationalitate si religia, — nu tiene la demnitatea s'a omenésca, este fore capu si fora anima, lumea -lu iè in gura, ca-ci este stricatu, si toti se feresou de elu?

— Óre cá se fia cineva cinstitu de conlocuitorii sei, nu trebue, cá mai antaiu pre sine se se cinstésca si omenésca?

— Si candu confratii nostri de alte nationalitati voru avé trebuintia de ajutoriulu nostru, alu romaniloru, óre nu se voru bucurá mai multu, éra pentru noi nu va fi óre o cinste mai mare, candu noi le vomu poté dá ajutoriulu cerutu nu cu 1, 2, 3, singuratei respanditi si caimaciti, ci cu sutele si uneori cu miiele?

Ba da, si acést'a numai asié o veti ajunge-o, déca veti continuá cales, pre care ati purcesu, tienendu strinsu unulu cu altulu.

Natur'a inca ne invétia, ca animalele, paserile ceriului, cari suntu de unulu acel'a-si soiu, tóte traiescu pr'in o legatura tainica, in un'a societate deosebita!

Salutu déra **nóu'a era** de grupare a elementului resfratu! . . . .

Concetatiani!

M'ati anumitu de candidatu cá pre unu romanu.

Cá romanu verde, esitu din poporu, nu ve sciu dice vorbe mari si vorbe frumóse, déra ve voiu dá sentieminte curate venite chiaru dela anima.

Cu trupu cu sufletu romanu fiindu tienu la **programulu nationale opositionale** alu partidei si alu opiniunei publice romane.

In acelu programu mai inainte de tóte se enuncia **intregitatea patriei.** Ast'a a o tiené este o detorintia patriotica. Noi romanii din capulu loculoi, dela naturalulu nostru chiaru, suntemu patrioti adeverati.

— Unde se aréta patriotismulu, séu iubirea de tiér'a sa, mai tare?

— Óre la vre unu poporu óre-care, care dupa interessele sale particulari bucurosu se duce din tiér'a acést'a intr'altele mai fericite, luandu lumea in capu?

— Ori dóra la poporulu, care si la bine si la reu siede in tiér'a sa?

Se intielege de sine, ca la acest'a din urma.

Despre romanii nostri se scie, ca mai bucurosu necasesce betulu romanu cu malaiulu seu celu uscatu, decatu se-si lasse vétr'a sa strabuna, mergundu aiurea, pe unde i-ar' fi dóra mai bine.

Asié si canta elu:

„Fia panea catu de rea.
Totu mai bine 'n tiér'a mea!" . . .

Apoi nime nu-mi va aretá mie vre unu essemplu din istori'a tierei, ca romanii, — cari in tiér'a acést'a au venitu sub imperatulu loru Traianu cu vre o 700 de ani mai inainte de catu fratii maghiari, — si-ar' fi vendutu tiér'a fia la turcu, fia la némtiu, fia la muscanu!

Asié este, ca-ci romanii -si iubescu vétr'a strabuna, -si iubescu tiér'a, suntu adeverati patrioti.

De unde resolutu **respingu** acele vatemari si insinuatiuni, cá cum romanii ar' fi in contra patriei si ca ar' voi se o imparta in bucati!

Pre langa acést'a programulu nationale este intemeiatu pe 3 principii mari si Domnedieesci:

1. **libertate nationale** a totororu popóraloru, precum si de alt'a parte **libertate individuale** a totororu compatriotiloru, — in constitutionalismu si in constitutiunea tierei;

2. **egalitate,** séu asemenea se fia popórele, asemene singuraticii fii ai patriei, inaintea legei, in drepturi si in detorintie;

3. **fratietate;** ca-ci numai acea tiéra póte fi fericita, unde popórale ei suntu fericite si traiescu impreuna in armonia si fratietate. Acést'a fratietate inse numai asié se va poté ajunge, déca dorintiele nóstre cele cu dreptu dupa principiile libertatei si egalitatei voru fi ascultate si durerile nóstre lecuite pe deplinu.

Éra pana atunci programulu nostru nationale este si **opositionale;** ca-ci nu poti sarutá man'a, care te lovesce unde mai tare te dóre.

Va se dica: nu potu fi de partiti'a unui asié guverniu, ise-si acel'a numele chiaru si de „liberale," care in fapta nu se aréta atatu de liberale, cá se midiulocésca o apropiare fratiésca intre diferitele popóra, cari sustienu acést'a tiéra.

Poftimu: la anulu 1868 pentru o multime a popóraloru nemaghiare s'a facutu o lege disa „lege nationalitatiloru," — déra de unu tempu incóce nu se mai tiene;

pentru scólele si institutele nóstre de crescere si invetiamentu nu ni se da mai neci unu ajutoriu, pe candu poporulu numai in limb'a sa se póte cultivá. Acestu adeveru se recunósce si in § lu 17 art. de lege 44 d. anulu 1868, unde apriatu se dice: „De a közoktatás sikere, a közmüvelödés és közjolét szempontjából az államnak is legfobb célja lévén, köteles ez az állami tanintézetekben a lehetöségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségü, nagyobb tömegekben együtt élö polgárai, az általok lakott vidék közelében anyanyelvökön képezhessék magukat egészen addig, hol a magasabb akadémiai képezés kezdödik." Va se dica legea poftesce dela tiéra, cá si in gimnasii se se propuna invetiaturele in limb'a poporului. Durere inse, ca nu se face.

Déca déra cu dreptu cuventu se ascépta dela noi tieneres legii, cu asemenea dreptu cuventu potemu asceptá si noi, cá ocarmuitorii tierei inca se tiena legea si se o puna in indeplinire, spre indestulirea popóraloru.

Ni s'au scosu limb'a nationale din usulu (folosinti'a) legale; ce a fostu pe la diferitele judecie si autoritati, pana candu in dis'a lege ni se recunósce **nationalitatea.** Unde este nationalitate fora limba? . . . .

In programulu nationale mai departe este o dorintia, ca „**dualismulu**" — form'a guvernarei de pana acum'a — pe calea legei se se **stramute** amesuratu autonomiei tierei intru tóte ramurile, — conformu postulateloru nationalitatiloru diferite, cá tóte se fia indestulite, éra nu un'a séu alt'a, pentru dragulu altei'a, apasata. in sferuitu din privintia financiale, cá tiér'a se nu se innece in detorii.

Mai pe urma amintescu, ca programulu nationale este, asiediatu pe **democratia.** De unde ar' fi, cá prin lege se se estinda votulu pana la votulu universale, cá toti ómenii se se impartasésca de acestu dreptu frumosu, precum toti ómenii -si facu detori'a loru catra tiér'a, detori'a cea mai gres, ce este a sangeiui si a vietiei, mergundu de catane pentru aperarea tierei.

Pre langa acést'a numai prin o adeverata democratia vomu poté serbá serbatóri'a cea mare a libertatei, egalitatei si a fratietatei, intru fericirea tierei si a popóraloru sale.

Concetatiani!

V'am spusu pana acum sentiemintele mele de romanu si de patriotu. Ei déra eu sum si unu cetatianu din Aradu esitu din mediuloculu Domniloru vóstre.

Cá unu atare inca am dorintie si detorintie: Am anume, ca:

1. Cá autonomi'a orasialoru pe calea legei se se estinda. Astadi precum e, unu satu are mai multa autonomia decatu unu orasiu, macaru ca orasianii platesca mai mare portia comunale. Eu se redeti; la sate in processe pana la o suma de fl. 30 potu se aduca judecata, la orasia inse nu, ci trebue se mergemu cu pór'a la judeciulu regescu, unde processele stau cu vrarulu din tóte partile cerculai seu; din care causa numai tardiu si cu spesse mai mari potemu capetá lege si dreptate.

2. Doresco impucinarea diregatoriloru si a cataneloru, cá se mai economisamu.

3. Doresco scaritiarea si aruncalu portieloru amesuratu puterei piatitoriloru.

4. De cum-va diregatorii dela orasiu prin o nóua lege inca ar' fi se fia denumiti de stapanire, — a-si staruí, cá pe catu se póte acela se fia denumiti din fii orasialui nostru si se se iè din tóte nationalitatile de aici, cá asié cetatianii se se póta intielege cu diregatorii sei in limb'a loru, si si diregatorii se scia bine limb'a, modulu de vietiuire datinele concetatianiloru loru. Asié se si cade; ca-ci diregatorii suntu pentru poporu, éra nu poporulu pentru diregatori!

5. Ómenii din ce in ce totu se mai inmultiescu, pamentulu inse totu atat'a remane. Cá unu economu, ce sum, sciu, ca o bucata de pamentu, care mai inainte vreme tienea o familia, adi are se tiena cate 3—4 familii, intre cari elu este impartitu. Ast'a inse numai asié se va poté, déca pamenturile de ací incolo se voru cultivá mai rationale, mai cu minte, mai cu socotéla, ce cu atat'a mai tare se recere la noi aice, cu catu suntemu in orasiu, unde locuitorii se immultiescu mai multu cá la sate, si unde nu ne-a remasu neci pasiune. Cá inse pruncii nostri se póta invetiá lucrarea pamentului mai cu socotéla, a-si poftí, cá tiér'a se ne faca alci o scóla de economia, adeca de plugaritu.

A fora de aceste preste totu promitu a aré la anima tóte interessele orasiului nostru, cá se-lu potemu vedé in flóre; ca-ci sum concetatianulu Domniloru vóstre, si ce ve dóre pre Daniele vóstre, si pre mine me dóre.

Cu aceste me recomendu bunavointiei Dvóstre, rugandu-me, cá Dumnedieu santulu se fia preste noi si preste sant'a nóstra causa.

Se traiti!

*) Nu a scrisu d. Prof., ci stimatulu Corespondinte, alta persóna totu stimata. „Red."

Actu testamentariu

pentru fondarea a unui Seminariu centrale in capital'a Bucurescí cu titulu:

Seminariulu „NIFONU MITROPOLITULU."

(Capetu.)

Art. VI. Fia-care dintre acesti epitropi se va bucurá de unu onorariu de lei 250, doue sute cinci-dieci fre luna, care se va putea sporí cu tempulu treptelnicesce, prin aprobarea si gasirea cu cale iérasi a fratelui in Christosu Metropolitu alu scaunului metropolitei din Bucuresci, atunci candu lucrurile se voru inmulti si candu veniturile voru permite, si se va formá o reserva indestulatória, dupa acoperirea celoru-laite cheltueli neaperate.

Art. VII. Tóte procentele si veniturile capitalului si fonduriloru indicate la art. II si III de mai susu, suntu calculate pentru salariulu profesoriloru, pentru intretienerea, acum la inceputu, a unui numeru de 40, patru-dieci elevi interni, pentru materialulu si servitori, iluminatu, incalditu, cancelaria, biblioteca, onorariulu epitropiloru si cheltueli neprevediute.

Art. VIII. Banc'a nu va puté liberá procentele capitalului depusu la dens'a, de catu dupa o cerere formale a epitropiei, spriginita de autoritatea conclara a consulului Rusiei din Bucuresci.

Art. IX. Epitropi'a, primindu aceste procente, va osebí pre totu anulu o a patr'a parte din ele, pre care o va capitalisá totu in aceiasi banca, spre cresterea succesiva a fondului.

Art. X. Arendarea mosiei si a hanului, se va face de epitropia prin licitatie orale pre terminu de cinci ani pentru mosie si trei pentru pravaliele hanului.

Art. XI. Ori candu padurea dupa acésta proprietate va veni in vresta de a se dá in taiere, se va arendá totu de catra epitropia iérasi prin licitatia orale, si cu pretiulu ce se va luá pre dens'a si cu prisosulu ce va remanea pre fia-care anu, se voru cumperá fonduri imobiliari cu unu pretiu potrivitu si in conditiuni avantagióse.

Déca vre-un'a din rudele mele aru voí sa ia in arenda mosi'a séu padurea cu pretiulu ce va resultá la cea din urma strigare, i se va dá acestei'a avendu preferintia inaintea ori carui'a, sub garantiele cerute. Totu cu acestu modu se va urmá si celelalte imobili ce s'aru mai cumperá.

Art. XII. Prisosulu ce va remanea pre fia-care anu din venitu, preste cheltuelile intretienerii Seminariului, se va capitalisá de epitropia, cumperandu ori bonuri garantate de statu, séu se va dá cu dobenda sigura, dupa cum va socotí mai bine si avantagiosu, si candu sumele ce se voru aduná voru fi destule de suficiente, atunci se se cumpere vr'unu imobile pre numele Seminariului.

Art. XIII. Din aceste venituri se va estrage de epitropia pre fia-care anu o suma de lei 1,190 o mie o suta nóue-dieci, spre a mi se face pomenirile sufletesci in toti anii la diu'a saversirei mele din viatia, cu parastasu, archiereu si milostenii la seraci, dupa véchiulu si stramosiesculu obiceiu.

Art. XIV. Epitropi'a va ingrigí la tempu a face reparatiile trebuincióse la tóte ecareturile din capitala si afara, cum si la biseric'a dupa mosia Lete'a, tienendu-le totu in buna stare a nu se ruiná; va ingrigí ca biseric'a sa aiba totu-déun'a preotii trebuinciosi si tóte cele necesari pentru seversirea servitiului divinu.

Art. XV. Epitropi'a va avea o cancelaria cu personalulu strictu necesariu trebuintieloru de administratiune, compusu dintre mireni, déca dintre elevii Seminariului séu cela-laltu personalu didactica nu s'aru putea utilisá spre economi'a fondurilor.

Art. XVI. Epitropi'a va dá anualmente la espirarea fia-carui anu compturi regulate de gestiunea loru, catra fratele in Christosu Metropolitu alu scaunului Metropoliei din Bucuresci; va intocmí bugetulu veniturilor si cheltuelilor anuale si le va supune la aprobarea sea.

Art XVII. Epitropi'a, luandu avisulu fratelui Metropolitu susu disu, va primí dupa midilocele institutului, numerulu de interni, dupa regulele stabilite in regulamentu. Cu acelasi modu, déca midilócele voru permite, se voru tramite Anuale unulu séu mai multi seminaristi dintre cei ce au trecutu cu distinctiune celu din urma anu, spre a-si complectá si perfectioná cadrulu cunoscintieloru religióse, in vre-un'a din facultatile teologice din Athen'a séu Rusi'a si a deveni astfeliu scriitorii bisericei si aperatorii drepturiloru poporului romanu.

Art. XVIII. Candu din reservele, ce s'aru aduná din venituri preste cheltuelile necesarie, s'aru formá unu capitalu indestulatoriu pentru recladirea hanului de pre podula mogosóei, suburbea dómnei, atunci epitropi'a va pune imediatu recladirea lui dupa cum va socotí mai bine; iéra la casu contradupa cum va socotí mai bine; iéra la casu contradupa cum va socotí mai bine, iéra la casu contra-dupa cum va socotí mai bine; iéra la casu contra-dupa cum va socotí mai bine; iéra la casu contra-dupa cum va socotí mai bine;